

1.01 Izvirni znanstveni članek UDK: 929Ujčić J. A.:378.6:2(497.4Ljubljana)(091)

Ivan Janez Štuhec

dr. teologije, izr. profesor Teološke fakultete,
Enota Maribor, Slovenska 17, 2000 Maribor
e-naslov: janez.stuhec@teof.uni-lj.si

DR. JOSIP ANTON UJČIĆ – PRVI PROFESOR MORALNE TEOLOGIJE NA TEOLOŠKI FAKULTETI V LJUBLJANI

UVOD

Ob stoti obletnici ljubljanske univerze želimo v pričujočem članku predstaviti prvega predavatelja moralne teologije na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, dr. Josipa A. Ujčića. Za predstavitev smo uporabili Ujčićeve objavljene spise in arhivske dokumente. Slednji so v Arhivu Teološke fakultete in Univerze v Ljubljani zelo skromni. Arhiv beograjske nadškofije je v urejanju in zato ga ni mogoče navajati pod ustreznim šifrantom. Dokumente iz tega arhiva, na katere se posebej sklicujemo, prilagamo kot fotografije v dodatku tega članka (samo prvo stran). Ko bo arhiv beograjske nadškofije urejen, bo mogoče celotno obdobje Ujčićevega škofovanja v Beogradu temeljito predstaviti. Vsekakor gre za zanimivo obdobje, ki terja najmanj eno doktorsko nalogo. V pričujočem zapisu se torej omejujemo na Ujčića kot moralnega teologa. Iz objavljenih razprav in poznejših predavanj, ko je bil že nadškof, se da izluščiti njegov profil moralnega teologa.

1 UJČIĆEVA BIOGRAFIJA

Nadškof dr. Josip Anton Ujčić se je rodil 10. februarja 1880 v župniji Stari Pazin v občini Pazin (Istra), ki je takrat spadala v tržaško škofijo. Leta 1898 je maturiral na državni gimnaziji v Trstu, leta 1902 pa končal bogoslovje v goriškem semenišču. V duhovnika je bil posvečen 27. julija 1902. Istega leta je 1. septembra postal škofov tajnik in kancler na škofiji v Trstu, kjer je ostal do 30. septembra 1903, ko ga je škof poslal na študij teologije v Avguštej na Dunaju. Tam je ostal do februarja 1906, ko se je vrnil na svoje prejšnje mesto na škofiji, kjer je ostal do 1. oktobra tega leta. Istega dne je bil imenovan za »časnega

profesorja«, 6. decembra 1907 pa za profesorja moralne teologije v goriškem semenišču. V Gorici je poučeval šest let, do 1. avgusta 1912, ko je nastopil službo dvornega kaplana in študijskega ravnatelja v Avguštinaju. V Avguštinaju je bil odgovoren za biblično skupino, imenovan je bil za izpraševalca iz biblikuma pri rigorozih ter se ukvarjal z moralno-teološkimi vprašanji.

Julija 1908 je na Dunaju promoviral z delom *Historia glagolicae specialis cum respectu ad decreta pontificia*. V študijskem letu 1913/14 je na katedri za moralno teologijo na dunajski univerzi nadomeščal dr. Schindlerja.⁴⁹⁷ Oktobra 1918 je bila ta katedra ponovno prazna, zato so ga naprosili, naj nadomesti profesorja, a ga je državni tajnik Pacher »brevi manu« (po kratkem postopku) odslovil kot Jugoslovana.

Leta 1919 je Ujčić začel poučevati moralno teologijo na Univerzi v Ljubljani, kjer je 5. februarja 1921 postal izredni profesor. Obstaja fakultetno mnenje dr. Aleša Ušeničnika z datumom 14. januar 1921, v katerem je omenjeno, da ga ob imenovanju za profesorja moralne teologije leta 1919 niso mogli izvoliti v rednega profesorja, ker ni imel dovolj objav, zato ga je Ušeničnik predlagal za honorarnega profesorja. Od objav, ki so bile relevantne, pa omenja razpravo o Hamurabijevem kodeksu in njegovem odnosu do Svetega pisma, objavljeno leta 1906 v linški strokovni reviji *Theologisch-praktische Quartalschrift*.⁴⁹⁸

Z dnem 31. maj 1926 je datirano fakultetno mnenje dr. Lamberta Ehrlicha za Ujčićevo napredovanje v rednega profesorja. V njem lahko med drugim preberemo, da je Ujčićevo delo spoštovano tudi izven domačih meja, saj ga je Schindlerjev naslednik dr. Seipl⁴⁹⁹ povabil, da bi z njim sodeloval pri novi, deseti izdaji Müllerjeve *Moralne teologije*. Ujčić je vabilo sprejel in glavnino dela opravil sam, saj je Seipl medtem postal avstrijski kancler. Tuja strokovna javnost se je na prvi zvezek nove izdaje pozitivno odzvala, recenzije so izšle v treh teoloških revijah.⁵⁰⁰ V oceni Ujčićevega dela pa se recenzenta dr. Franc Grivec in dr. Aleš Ušeničnik v glavnem posvetita Ujčićevi najbolj obširni razpravi, ki je izšla v *Bogoslovnem vestniku* v treh nadaljevanjih pod naslovom *Nauk o odpustnem grehu*. V *Bogoslovnem vestniku* pa je recenzijo objavil Lukman, ki pohvali pro-

⁴⁹⁷ Dr. Franz Martin Schindler je bil profesor moralne teologije na Dunaju med letoma 1887 in 1917. S Karlom von Vogelsangom, Aloysom von Liechtensteinom in Karlom Luegerjem je leta 1889 pripravil 2. avstrijski katoliški shod. Nato je nastal program krščansko-socialnega gibanja, katerega duhovni navdihovalec je bil. Od leta 1911 do 1920 je bil predsednik katoliškega tiskovnega združenja »Herold«. Od leta 1918 do 1922 je bil svetovalec za cerkvene zadeve pri ministrstvu za šolstvo. Umrli je 27. oktobra 1922. Prim. *Lexikon für Theologie und Kirche*, zv. 9, 2000 (dalje: LThK), str. 145.

⁴⁹⁸ Josip Ujčić, Über den Kodex Hammurabis und sein Verhältnis zur hl. Schrift, v: *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 84/3, Linz, 1906.

⁴⁹⁹ Dr. Ignaz Karl Seipl (19. 7. 1876–2. 8. 1932) je bil naslednik svojega učitelja Schindlerja. Leta 1918 je postal minister za socialna vprašanja. V letih 1921–30 je bil predsednik Krščansko socialne stranke. Socialni demokrati, ki so ga visoko cenili, so ga leta 1922, ko je bila visoka inflacija, želeli za kanclerja. Med letoma 1922 in 1929 je bil za kanclerja izvoljen dvakrat. Leta 1930 je bil za kratek čas zunanji minister. Velja za enega najbolj zaslužnih politikov avstrijske prve republike. LThK, zv. 9, str. 409.

⁵⁰⁰ *Theologisch-praktische Quartalschrift*, Linz, 1924, str. 188, 189; *Theologische Revue*, 1923, str. 338; *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, 1924, str. 97, 98.

babilistično linijo tako Müllerja kot Seipla in Ujčića.⁵⁰¹ Tej razpravi se bomo v nadaljevanju obširneje posvetili.⁵⁰²

Med leti 1928/29 in 1934/35 je bil dekan Teološke fakultete, novembra 1936 pa je bil imenovan za nadškofa v Beogradu, in sicer kot drugi po vrsti. Marca 1937 je bil v Zagrebu posvečen v škofa in ustoličen v Beogradu. Leta 1936 je bil imenovan za vizitatorja bogoslovnih semenišč v Jugoslaviji. Od leta 1956 do 1961 je bil vršilec dolžnosti predsednika Jugoslovanske škofovske konference. Ob osemdesetletnici ga je Tito odlikoval z redom zaslug za narod I. stopnje.

Časopis *Vjesnik* je o tem odlikovanju poročal 11. februarja 1960. Odlikovanje je temeljilo na ugotovitvi, da si je Ujčić prizadeval za ureditev odnosa med katoliško Cerkvijo in jugoslovansko državo, saj je bil eden tistih cerkvenih dostojanstvenikov, ki so realno ocenili položaj in iskali nove rešitve za ureditev položaja Cerkve v družbi. Ujčić je odgovoril, da si bo naprej prizadeval za normalizacijo odnosa med Cerkvijo in državo. Ugotovil je, da je pri politikih naletel na odprta vrata in da upa na reševanje odprtih vprašanj. *Vjesnik* je takole dobesečno citiral Ujčićev del govora: »Sem prepričan teolog in discipliniran katolik – predan sem svojemu vrhovnemu poglavarju Sv. očetu–papežu, kot državljani te države pa sem predan tej državi in njenemu predsedniku Republike. Kot duhovnik molim za razvoj naše družbe in za ugled države ter za njen notranji in zunanji mir.«⁵⁰³

Ob 53-letnici smrti nadškofa Ujčića je njegov naslednik msgr. Stanislav Hočevar v pridigi ovrednotil Ujčićevo delo nadškofa v Beogradu. Nadškof Hočevar je izpostavil, da se je Ujčić ob nastopu nadškofovske službe soočil z dolgovi nadškofije in konkordatsko krizo. Nato je na cvetno nedeljo 6. aprila 1941 doživel bombardiranje Beograda in drugo svetovno vojno. Bil je priča bratomorne vojne in uveljavitve revolucionarnega komunističnega sistema, kar je povzročilo izseljevanje številnih vernikov iz prostrane nadškofije. Leta 1952 je prišlo do prekinitve odnosov med Jugoslavijo in Sv. sedežem. »V svojih visokih letih je s svojo veliko modrostjo vzpostavljala dialog med Cerkvijo in takratno totalitaristično oblastjo, čeprav so mu to mnogi zamerili. Njegov moder pristop je obrodil sadove z obnovitvijo odnosa med Sv. sedežem in Jugoslavijo ter je končno zacvetel na 2. vatikanskem koncilu, kjer je na prvih dveh zasedanjih tudi sodeloval. In kot je to običajno, ob koncu življenja sta mu izkazala čast in priznanje Cerkev in država.«⁵⁰⁴

⁵⁰¹ Franc Lukman, *Müller, Theologia moralis, L.I. ed X., racogn.* 1. Seipel et J. Ujčić, v: BV 3 (1923), str. 296.

⁵⁰² Zgodovinski arhiv in muzej Univerze (ZAMU), VI – 69, 1016, Ujčić Josip: Fakultetno mnenje (31. 5. 1926), Ocena Ujčićeve znanstvene kvalifikacije (9. 12. 1925).

⁵⁰³ Arhiv nadbiskupije Beograd (ANB), Zapuščina nadškofa J. Ujčića, Svečano predano visoko odlikovanje nadbiskupa dru Josipa Ujčića, v: *Vjesnik*, 11. 2. 1960.

⁵⁰⁴ Stanislav Hočevar, »Po meni si rođen plodovima« (Hoš 14,9), 28. 3. 2017, <http://kc.org.rs/po-meni-si-roden-plodovima-hos-149/> (pridobljeno: 10. januar 2019).

V arhivu beograjske nadškofije je med korespondenco zanimivo zelo vpludno in »stričeku« vdano pismo dr. Viktorja Korošca, profesorja na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, s katerim se ta 16. decembra 1936 obrača na nadškofa v zvezi z njegovim obiskom v Ljubljani, ko naj bi se pri Koroščevih dobili z nekaterimi profesorji Teološke fakultete in škofom Gregorijem Rožmanom. Posebej pa je zanimiv odstavek, v katerem so naštetí vsi kandidati za Ujčičevega naslednika (Kraljič, Lenček, Pogačnik, Dokler in Jaklič). Korošec izrazi svojo željo, da bi bil izbran dr. Janez Kraljič. Kot vemo, je Ujčiča nasledil Lenček.⁵⁰⁵

Ujčič je bil kot moralni teolog najbolj dejaven od leta 1919 do imenovanja za nadškofa v Beogradu. V tem času je tudi največ napisal. Iz njegove biografije lahko zaključimo, da je imel v času avstro-ogrske monarhije odprte vse poti za profesorsko kariero na dunajski univerzi. Obvladal je klasične in takrat relevantne žive jezike. Odslovili so ga iz političnih razlogov, ker je po prvi svetovni vojni pač postal Jugoslovčan. Pot v Ljubljano na novoustanovljeno univerzo je bila tako več kot logična. Pri napredovanjih je očitno prihajalo do določenih težav, saj je v arhivu tudi pismo z dne 18. maja 1920, v katerem Ujčič dekanatu Teološke fakultete sporoča, da se »protivi njegovemu naziranju, da bi sestavil obširen curriculum vitae, kakor mu je bilo nasvetovano«.⁵⁰⁶ To je argumentiral s tem, da je ob vabilu za honorarnega profesorja na Teološko fakulteto priložil vse potrebne dokumente, ki da morajo zadostovati za imenovanje v naziv docenta. Tudi A. Ušeničnik v rokopisni verziji fakultetnega mnenja z dne 14. januarja 1921 omenja Ujčičev prekarni položaj, kar kaže na to, da so bile težave pri zaposlovanju tako na ravni univerzitetnih organov kakor oblasti.⁵⁰⁷ To je mogoče razbrati iz težko berljivih Ušeničnikovih rokopisnih zapiskov z dne 9. junija 1920.⁵⁰⁸ Z dne 14. januarja 1921 pa obstaja Ušeničnikova rokopisna prošnja v imenu fakultetnega sveta Teološke fakultete, naslovljena na univerzitetni svet, da naj ta imenuje Ujčiča za izrednega profesorja moralne teologije, kar se je nato 5. februarja 1921 tudi zgodilo.⁵⁰⁹

V pričujoči študiji se bomo omejili na Ujčiča kot moralnega teologa. Njegovo delovanje kot nadškof v Beogradu čaka na temeljito raziskavo, saj je živel in deloval v izjemno burnih zgodovinskih letih, v takratni jugoslovanski prestolnici. Po drugi svetovni vojni je očitno predstavljal pomembno vez med Jugoslovansko škofovsko konferenco, nuncijem v Beogradu in Svetim sedežem. Arhiv beograjske nadškofije je v fazi urejanja in bo zagotovo ponudil zanimive dokumente. Prav tako državni arhivi v Beogradu in vatikanski arhivi. Kot

⁵⁰⁵ ANB, *Zapuščina nadškofa J. Ujčiča*, Pismo dr. Viktorja Korošca dr. Josipu Ujčiču z dne 16. 12. 1936.

⁵⁰⁶ ZAMU, VI – 69, 1016, Ujčič Josip: Pismo dr. Ujčiča dekanatu Teološke fakultete z dne 18. 5. 1920.

⁵⁰⁷ Prav tam, Rokopisna verzija Fakultetnega mnenja dr. Ušeničnika z dne 14. 1. 1921, priloga 1.

⁵⁰⁸ Prav tam, Rokopisni zapiski dr. Ušeničnika z dne 9. 6. 1920.

⁵⁰⁹ Prav tam, Rokopisna prošnja dr. Ušeničnika z dne 14. 1. 1921.

beograjskega nadškofa so ga tudi s strani Svetega sedeža večkrat vprašali za mnenje o položaju Teološke fakultete v Ljubljani in njenih profesorjih, ki so podpirali novo komunistično oblast. O tem več v samostojnem poglavju. Vse to pa kliče po kakšnem mladem zgodovinarju, ki bo s tem imel več kot primerno in zanimivo temo za doktorat.

2 UJČIČEVA MORALNO-TEOLOŠKA MISEL

Kot smo omenili v biografskem delu, je pri njegovem napredovanju igrala ključno vlogo daljša študija, ki jo je objavil v treh nadaljevanjih v *Bogoslovnem vestniku* pod naslovom *Nauk o odpustnem grehu*,⁵¹⁰ ob njej pa tudi študija *Biblični teksti o odpustnem grehu*.⁵¹¹

V oceni Ujčičevega znanstvenega dela, ki sta jo napisala dr. F. Grivec in dr. A. Ušeničnik, ta med drugim ugotavljata, da v teh dveh razpravah, ki skupaj obsegata približno sto strani, Ujčić rešuje vprašanje greha nasploh. Posebej pa se ukvarja s problemom malega ali odpustljivega greha in smrtnega greha. Ugotavljata, da gre za dokaj neraziskano temo.

Dalje ugotavljata, da Ujčić najprej predstavi pojmovanje greha v antiki in kako filozofi vplivajo na krščansko pojmovanje greha. Veliki teologi prvega krščanskega obdobja (Avguštin, Hieronim in Krizostom) so se naslonili na Sveto pismo in ne na stoično filozofijo, zato so poznali razliko med velikim in malim grehom. V nadaljevanju so sholastiki to logično in psihološko utemeljili.

Ujčić nato predstavi novoveške poglede na greh, še posebej protestantskih avtorjev, ki jih kritično zavrne. Ocenjevalca zaključita: »Dr. Ujčić z mirno kritiko presoja vse razne poskuse v reševanju problema o grehu. S podrobno analizo je pokazal, kaj je resničnega in kaj zmotnega v teh poskusih. Kot svoj nazor dokazuje tezo: problem greha, zlasti problem malega greha, se ne da rešiti brez psihološkega momenta. Le tedaj moremo greh prav umeti, če presojamo grešno dejanje ne samo objektivno, samo zase, ampak predvsem subjektivno z ozirom na človeka, ki je grešil, z ozirom na njegovo dispozicijo, slabost, izkvarjeno narav.

Ne bom rekel, da je dr. Ujčić rešil problem do konca; a nihče, ki bo o tej stvari pisal, ne bo smel prezreti njegovih rezultatov. Razpravo upošteva tudi inozemska znanstvena literatura (Landgraf, o.c. *Ephemerides theologiae Lovaniensis* 1924, 422).

Posebno se odlikuje Ujčić v tolmačenju teksta sv. pisma. Več tekstov, ki jih je teološka tradicija uporabljala v reševanju problema o grehu, je po natančni

⁵¹⁰ Josip Ujčić, *Nauk o odpustnem grehu* (*Doctrina de peccato veniali*), v: *BV* 1 (1921), str. 58–72, 133–155 in 280–293.

⁵¹¹ Josip Ujčić, *Biblični teksti o odpustnem grehu* (*Textus biblici de peccato veniali*), v: *BV* 2 (1922), str. 1–20, 116–130 in 259–275.

analizi izvirnega besedila izločil kot nerabne. Tu je najbolj pokazal samostojno, znanstveno utemeljeno sodbo.⁵¹²

Ocenjevalca omenita še druge spise, ki so obravnavali vprašanje umetnega splava, materinstvo in moralno popolnost, a jih posebej ne navajata. V bibliografiji smo navedli vse Ujčičeve objave v *Bogoslovnem vestniku* od leta 1920 do 1936, ko je postal škof. Večina teh člankov je bila objavljena pod rubriko *Prispevki za dušno pastirstvo*, njihov pomen je praktično kazuistične narave. Nekateri daljši pa so strokovni članki.

Dekan dr. Lambert Ehrlich v fakultetnem mnenju za imenovanje Ujčiča v rednega profesorja v celoti povzame besedilo obeh recenzentov.⁵¹³

Z našega današnjega gledišča lahko za ti osrednji Ujčičevi razpravi ugotovimo, da je bila njegova metoda hermenevitična, saj je interpretiral vprašanje greha skozi celotno filozofsko in teološko zgodovino. Dejansko pokaže na genezo razvoja pojmovanja greha in na vse možne odklone, tako pri filozofih kot teologih. To, kar posebej preseneča, je stališče v zaključni tezi prve razprave, da je pri razumevanju greha potrebno upoštevati subjektivni vidik osebe, njen namen, njene slabosti in pokvarjenost narave kot take. Danes bi rekli, da je bilo Ujčiču jasno, da je za težo greha potrebno upoštevati naslednje kriterije: predmet delovanja, namen in cilj delovanja ter stopnjo subjektive svobode. Ujčič se je v kritičnem soočenju z bibličnimi teksti, ki so jih različni teologi nekritično uporabljali za dokazovanje greha, spopadel na tekstnokritičen način, kar v njegovem času ni bila splošno sprejeta in uveljavljena metoda. Sam pravi, »da je zgodovinski pregled nauka o odpustnem grehu pokazal, da ne poznejši sholastiki ne novejši bogoslovni pisatelji niso preiskali sistematično bibličnih tekstov o tem predmetu. To raziskovanje se nam zdi toliko bolj potrebno, ker se žal prečesto pripeti, da priznan pisatelj navede ta ali oni tekst v podkrepitev kake teze in da mu drugi slede zaupajoč zgolj na njegovo avtoriteto, ne da bi kritično preizkusili dokazilno moč zadevnega teksta.«⁵¹⁴

S takšnim pristopim je dejansko napovedal revizijo svetopisemskih besedil in njihove uporabe za argumentacijo moralnih vprašanj. Ko išče odgovor na vprašanje, kateri greh je greh zoper sv. Duha, ki je neodpustljiv, pride do zaključka, da je to greh »kot nevernost iz sovraštva do Boga«.⁵¹⁵ S tem pa se Ujčič kritično opredeli do Katekizma, ki pod tem naslovom »naštevava kar šest grehov; toda ta razdelitev se naslanja bolj na razlago sv. Avgušтина in sholastikov kakor neposredno na Kristusov nauk,« je njegova kritična pripomba.⁵¹⁶

⁵¹² ZAMU, VI – 69, 1016, Ujčič Josip: Ocena dr. Grivca in dr. Ušeničnika o dr. Ujčičevem znanstvenem delu.

⁵¹³ Prav tam, Fakultetno mnenje dr. Ehrlicha.

⁵¹⁴ Josip Ujčič, Biblični teksti o odpustnem grehu (*Textus biblici de peccato veniali*), v: *BV* 2 (1922), str. 2.

⁵¹⁵ Prav tam, str. 4.

⁵¹⁶ Prav tam, str. 4.

V arhivu beograjske nadškofije smo našli dva osnutka Ujčićevih predavanj na moralno-teološko tematiko, ki jih je imel kot beograjski nadškof. Predavanje o verski svobodi je v rokopisu, medtem ko je predavanje o gospodarski etiki v tipkani verziji. Iz vsebinskega vidika je na teh dveh primerih zanimivo pogledati, kako je razmišljal o verski svobodi in gospodarski etiki.

Naslov prvega predavanja je *Zaščita verskih in moralnih vrednot v državnih zakonih*. V izhodišču postavi tezo, da verske in moralne resnice niso abstraktne vrednote, ki naj bi jih vernik uresničeval v »privatnih urah«. Spomni na prve kristjane, ki so se raje odpovedali življenju, kakor da bi zatajili svojo vero ali prekršili cerkvene zapovedi. V Milanskem ediktu je bila zagotovljena svoboda verskega delovanja tudi za kristjane, ni pa Konstantin razglasil krščanstva za »vero rimske države«. Šele skozi večstoletni razvoj je »država postala krščanska«, ker je uvidela, da so »krščanska načela najboljša podlaga za njen obstoj in njen razvoj«. Več stoletij je tako »vladala ta krščanska koncepcija države«. Od 16. stoletja naprej je pod vplivom reformacije in Huga Grotiusa prevladalo načelo »cuius regio, illius religio«. Svoboda verskega delovanja je bila tako odvisna od deželnega kneza. S tem pa je bila »religija izročena na milost in nemilost birokratskemu aparatu, ki jo je tekom nekaj stoletij formalno iztisnil iz državnega življenja kot takega«. Formalno se moderna država ne opredeljuje za nobeno religijo. »Uradno je torej moderna država na krščanstvu (in drugih verah) de-izinteresirana, ona ne išče smernic v nobeni verski ideologiji.«

Dejansko pa so stvari drugačne. Tudi državniki se zavedajo, »da človeka ne moremo razdeliti na dve polovici, v kateri bi bila ena verska, druga pa državna«. Poleg tega pa ne morejo zanikati prispevka krščanstva na področju kulture, gospodarstva in socialnih vprašanj. »Čeprav moderna država nima svoje lastne religije, vendarle brez religije ne more izhajati.« Namesto prejšnjega teritorialnega načela se je uveljavilo paritetno načelo, ker se na ozemlju ene države srečuje več religij, zaključí Ujčić svoje razumevanje odnosa med državo in religijami. »Ker je vernik pa ob enem državljan, ki plača svoje davke in vrši vse druge državljanske dolžnosti, ima pravico zahtevati, da država ščiti s pozitivnimi zakoni njegovo versko prepričanje.« Jugoslovanska oktroirana ustava je v 11. členu zagotavljala notranjo cerkveno-pravno svobodo, zato se država ne sme vmešavati v cerkveno disciplino. Kazenski zakonik je tudi prepovedoval žaljenje verskih čustev in varoval nemoteno izpolnjevanje verskih dolžnosti. Na koncu tega osnutka predavanja Ujčić zaključí, da nihče ne sme zahtevati od katoličana ali muslimana, da naj naredi nekaj, kar je v nasprotju z njegovim prepričanjem.⁵¹⁷

⁵¹⁷ ANB, *Zapuščina nadškofa J. Ujčića*, Josip Ujčić, rokopis predavanja, *Zaščita verskih in moralnih vrednot v državnih zakonih*. Priloga 2.

Iz vsega tega je dovolj razvidno, da je bil Ujčić na tekočem z razvojem odnosa med državo in religijo ter da je dejansko zagovarjal popolnoma sprejemljive moderne principe za urejanje tega vedno spornega vprašanja. Mnogi še danes ne sprejemajo takšnega demokratičnega in za uveljavitev človekovih pravic edino možnega ter pravilnega odnosa med državo in verskimi skupnostmi oziroma Cerkvami. Glede na omembo konkretnega primera, ki ga Ujčić navaja v tem besedilu, da namreč noben delodajalec nima pravice zahtevati od svojih podrejenih, da naj sodelujejo pri obredu druge vere, bi smeli sklepati, da je besedilo nastalo v obdobju Kraljevine Jugoslavije. Proti koncu besedila še omenja, da je za dušne pastirje koristno, če poznajo zakonodajo Kraljevine Jugoslavije. Ker omenja tudi muslimane, je to dodatni argument, da gre za čas pred drugo svetovno vojno, ko se je v Srbiji soočal z različnimi veroizpovedmi in z njihovimi pravicami v takratni državi. Hkrati pa to pomeni, da je besedilo nastalo pred letom 1948, ko so bile razglašene človekove pravice. Ujčić je torej svoje argumente črpal iz izkušnje v nekdanji Avstro-Ogrski, ki je imela vprašanje verske svobode dobro urejeno že pred prvo svetovno vojno.

Drugo besedilo, ki je ohranjeno v arhivu beograjske nadškofije in ki ga je Ujčić pripravil za predavanje v nekem »klubu tovarišev«, ima naslov *O gospodarski etiki*. Ker na koncu predavanja dvakrat naslavlja poslušalce kot »cenjene tovariše« in »gospodje tovariši«, gre gotovo za besedilo, ki je nastalo po drugi svetovni vojni, v času komunistične oblasti. Zanimivo je že uvodno izhodišče, kjer Ujčić izpostavi pogosto mnenje, da »duhovnik ne more govoriti o gospodarstvu«, ker da je religija stvar duhovnosti, gospodarstvo pa materialnosti. Religijo v najširšem pomenu te besede razume kot duhovnost, ki prežema celotnega človeka, ta pa se nujno izraža tudi v konkretnostih. Zato je skozi celotno zgodovino religija imela vpliv na umetnost, kulturo in tudi gospodarstvo. Dalje argumentira, da ima vsaka religija svojo etiko in da ta vpliva na vsa področja življenja, tudi na gospodarstvo. Glede na različnost religioznih vsebin je tudi etika različna.

Tako Ujčić pristopi k vprašanju vpliva religije na etiko in posledično na gospodarstvo z metodo medreligijske primerjalne analize. Najprej predstavi konfucianizem, ki ga opredeli kot zelo utilitaristično etiko. Njegovo načelo je veliko otrok in pridno delo. Države se zato bojijo Kitajcev, ki zaradi pridnosti izpodrivajo domače delavce. Ujčić v tej zvezi uporabi nemško besedno zvezo »die gelbe Gefahr« (rumena nevarnost). Popolnoma drugačna religija pa je tibetanska, kjer vladajo menihi in kontemplacija. Zaradi tega budistov ne zanima gospodarski razvoj. Od Daljnega vzhoda se preseli v sredozemsko območje in izpostavi islam. Njegova ugotovitev je, da se meje polmeseca skoraj v celoti pokrivajo z mejami »slabo razvitega gospodarstva«. Saj muslimane »kismet« (moč usode) pasivizira, ne samo na psihološki ravni, ampak tudi na gospodarski.

Tudi določene industrijske panoge se zaradi prepovedi uživanja alkohola in svinjskega mesa ne morejo razviti.

V drugem delu predavanja se Ujčić loti krščanstva. Najprej spomni na ikonoklaste. Če bi njihova ideja zmagala, bi zavrli religiozno umetnost in s tem pomembno gospodarsko panogo. Naslednji argument vzame iz cerkvene prakse, ko je Pij X. ukinil številne praznike, ker so ljudje želeli več delati, predvsem trgovci. Tako je neka cerkvena odločitev vplivala na gospodarstvo. Vsi našeti primeri so za Ujčića argument za povezavo med religijo in gospodarstvom.

Tako pride do vprašanja, kateri etični principi naj veljajo v gospodarstvu. Pri tem pa opozori, da ne gre za deskriptivno, ampak za normativno vedo in si postavi vprašanje, kaj torej lahko pove teolog o gospodarstvu. Vir je Sveto pismo in njegovi postulat, ki so v soglasju z zdravim človeškim razumom in blagostanjem ljudi. Najprej poseže na prve strani Stare zaveze in izpostavi Božje naročilo človeku, da naj obdeluje zemljo, oziroma, da naj se udeleži, kar je začetek vsakega gospodarjenja. Delo pa ima tudi socialni značaj, saj vsako delo prispeva h gospodarski blaginji celotne družbe. Gospodarski subjekti, ki jih Ujčić po socialistično imenuje »obrati«, morajo spoštovati delavčevo dostojanstvo osebe. Oboji, delavci in delodajalci, naj delujejo vzajemno. Delavec naj bo pri svojem delu zvest, plača pa naj bo pravična, oziroma »justitia est fundamentum regnorum« ali pravičnost naj bo temelj gospodarstvu. Vendar pravičnost ne rešuje vsega. Ljudje smo na gospodarskem polju vsi drug drugemu najprej človek in zato je potrebno, da smo drug do drugega dobrohotni. Na koncu spomni na molitev očenaš, kjer prosimo za vsakdanji kruh. Izpostavi dejstvo, da ne prosimo samo zase, ampak za vse in da prosimo za »danes«, ne za jutri, ker ne vemo, kaj bo jutri. Iz tega zanimivo zaključi, da je gospodarstvo nepredvidljivo in da je zato potrebno prositi za kruh vsak dan.

V zaključku povzame, da je človek subjekt gospodarstva in ne objekt. Gospodarska etika je najprej vprašanje človekove notranjosti in odnosov. Materialne dobrine so na voljo za vse, zato je potrebno, da drug drugemu služimo v ljubezni, kot pravi pismo Galačanom 5,13, ali kakor je rečeno pri Luku 6,31: »Kakor hočete, da bi ljudje delali vam, tako delajte tudi vi njim.« (Standardni prevod: »In kakor hočete, da bi ljudje storili vam, storite vi njim.«)⁵¹⁸

Tudi to besedilo nam predstavlja Ujčića kot zelo treznega in v načinu argumentacije sodobnega moralnega teologa. Njegova uvodna razmejitev področij, ki spadajo v sfero duhovnega in materialnega ter iskanje povezav med obema, kaže na intelektualca, ki se je po eni strani zavedal pristojnosti teologije in na drugi strani upošteval njene omejitve. V argumentaciji je začel z medreligijsko primerjavo, da je tako razširil pogled onkraj krščanske optike in pokazal na

⁵¹⁸ Prav tam, tipkopis predavanja, *O gospodarski etiki*. Priloga 3.

širši vpliv religioznih pogledov na gospodarstvo. V zaključku svojega razmisleka tudi zelo jasno pokaže na razliko med vero in etiko ter na dejstvo, da tudi gospodarstvo ne more delovati brez etike. Zanimivo, da se nikjer ne sklicuje na socialne okrožnice, čeprav so njegovi etični principi vzeti iz *Rerum novarum* in *Quadragesimo anno*.

Tako v rokopisu predavanja o verski svobodi kakor v tipkopisu o gospodarski etiki se Ujčić predstavi kot moralni teolog, ki je zapustil neosholastično metodo utemeljevanja na področju posebnih moralno-teoloških vprašanj. Iz vseh treh njegovih tukaj obravnavanih spisov smemo zaključiti, da se je v osebi moralnega teologa Josipa Ujčića nakazoval nekdo, ki bi v tej vlogi, če ne bi postal škof, razvijal tisto moralno-teološko misel, ki je dobila svojo zeleno luč na drugem vatikanskem koncilu.

3 RAZMERE V KOMUNISTIČNI JUGOSLAVIJI IN VLOGA TEOLOGOV PRI DUHOVNIŠKEM DRUŠTVU

Z dne 29. marca 1952 obstaja vabilo nadškofa Ujčića kot v. d. predsednika Škofovske konference članom Upravnega odbora Škofovske konference (ŠK) na sejo, ki se je odvijala 22. aprila tega leta v Zagrebu. Na dnevnem redu so bile tri točke: organiziranje teoloških fakultet v Zagrebu in Ljubljani; organiziranje verskih šol za duhovniški podmladek in poročilo v. d. predsednika ŠK. Na podlagi tega sestanka je bil pripravljen dopis z dne 23. aprila 1952, naslovljen na Predsedništvo Vlade FLR Jugoslavije. Iz tega sorazmerno kratkega dopisa je razvidna celotna situacija v tistem času, ko je komunistična partija pričela izvajati t. i. zadnjo fazo revolucije. Ta je najbolj prizadela Cerkve in verske skupnosti ter kulturnike, ki niso bili podložni komunistični oblasti.

Škofje ugotavljajo, da se je v zadnjem času ne glede na to, da so se že večkrat obrnili na omenjeni naslov, poslabšalo stanje za izvajanje verskega življenja ter da se izvajajo postopki, ki versko življenje onemogočajo ali pa ga postavljajo v položaj, v katerem bi bilo iluzorno razmišljati o možnosti normalnega verskega udejstvovanja. Kot dokaz za to naštejejo nekaj primerov: napad na škofa Vovka, ko je želel opraviti dolžnost birmanja v Novem mestu, prav tako napad na župnišča v Krškem, Kranju in Radovljici ter na Bledu, kjer so razbili okna. V času, ko so v Mariboru protestirali zaradi Trsta, so demonstranti vdrli v škofijski ordinariat in povzročili veliko materialno škodo.

Dalje preprečujejo izvajanje tradicionalnih procesij izven cerkvenega prostora. Ne spoštujejo cerkvenih praznikov in še posebej otrokom onemogočajo obisk verskih dolžnosti na te dneve. Na Reki so novembra 1949 podrli župnijsko cerkev Svetega Odrešenika, gradnje nove cerkve pa kljub številnim prošnjam ne dovolijo. Prav tako podirajo križe in druga verska znamenja na javnih mestih,

kar nima nobenih posledic za storilce. Onemogočajo popravljanje cerkva, ker je prepovedano zbiranje prostovoljnih darov v ta namen.

Onemogočajo vzdrževanje duhovniških kandidatov, ker je prepovedano zbiranje prostovoljnih darov za te namene. Z novim šolskim zakonom je Cerkev prepovedano usposabljanje bodočih duhovniških kandidatov, čeprav je to zajamčeno z Ustavo FLRJ oz. z njenim 25. členom.

Učiteljem in profesorjem grozijo, da bodo izgubili službo, če bodo opravljali svoje krščanske dolžnosti. Na žalost se te grožnje uresničujejo. Tudi otroke, ki obiskujejo verouk, kaznujejo in slabše ocenjujejo. Ali pa jim obisk verouka sploh onemogočajo.

Katoliški verski tisk, ki je bil pred vojno zelo razvit, je zdaj skrčen na vsega dva, tri publikacije, kar je popolnoma neustrezno glede na verske potrebe.

Dosledno medijsko napadajo katoliške škofe, duhovnike, redovnike in redovnice ter druge verske svetinje.

Na koncu škofje povedo, da lahko vse našteto tudi dokumentirajo, če bo to potrebno. Hkrati pa zaključijo, da je vse to dokaz, kako so različni organi oblasti v službi trenda, da se popolnoma onemogoči in izkorenini versko življenje.

Vse to škofje in vernike globoko prizadene, »saj se zavedamo kam vse to pelje. Hkrati pa vemo, da je 25. člen Ustave še vedno veljaven, zato se gornji naslov naproša, da zagotovi popolno svobodo vesti in veroizpovedi,« zaključijo dopis.⁵¹⁹

Odnos med Cerkvijo in državo se je na poseben način odražal in zaostroval ob vprašanju t. i. duhovniških društev, ki jih je komunistična oblast sistematično ustanavljala v vseh državah, kjer je prevzela oblast. Pri teh organizacijah je v bistvu šlo za to, da se naredi razkol med cerkveno hierarhijo in klerom ter končno ustanovi narodno Cerkev, ki se bo osamosvojila od Vatikana ter bo na ta način bistveno bolj obvladljiva.

V arhivu nadškofije Beograd je na to temo več dokumentov. Za nas zanimiva in ilustrativna je korespondenca med nadškofom Ujčićem in župnikom Petrom Masničem iz Kukujevca. 20. julija 1955 nadškof odgovarja župniku na pismo z dne 9. julija in mu v uvodu pove, da mu bo pojasnil, kaj si misli o duhovniškem združenju, pri čemer se sklicuje na svoj dopis z dne 19. februarja 1953, ki ga je kot nadškof naslovil na »Savezno Vjersko komisijo«. Tam je med drugim zapisal, da je Cerkev po ustavi ločena od države. Duhovniki so uslužbenci Cerkve in se morajo ravnati po njenih predpisih, zato ne vidi nobene potrebe po posebnem združenju. Ujčić se sklicuje tudi na stališče Škofovske konference, ki je jasno povedala, da so taka združenja nedopustna, »non licet«, iz cerkvenih disciplinskih razlogov. Duhovniki se lahko organizirajo samo v

⁵¹⁹ ANB, *Zapuščina nadškofa J. Ujčića*, vabilo nadškofa Ujčića, 29. 3. 1952; prav tam, dopis Predsedništvu Vlade FLRJ, 23. 4. 1952.

skladu s cerkvenimi predpisi, saj so se s posvetitvijo odrekli nekaterim pravicam, kot so sklepanje zakonske zveze, izvajanje trgovske dejavnosti, advokatura, kirurški poklic, upravljanje z bankami in podobno. Vsaka veroizpoved lahko od svojih duhovnikov zahteva posebno disciplino, kakor zahteva tudi komunistična stranka od svojih članov, da ne smejo obiskovati cerkvenih obredov. Nadškof zaključi, da je mnenja, da je s tem dovolj jasno povedal svoje stališče in da upa, da ga bo župnik kot katoliški duhovnik razumel.

Nato pojasnjuje, da ko je enkrat bil izrečen »non licet«, so takšna združenja nelegalna, kar pomeni, da člani kršijo cerkveni zakon in so v grehu. Delovanje združenja naj bi bilo naravnano na usklajevanje sodelovanja duhovnikov z ljudsko oblastjo. Ujčič pojasnjuje, da vsak duhovnik, ki dela v skladu s cerkvenimi predpisi, uresničuje namero, ki je izražena v Kristusovem stavku: dajte Bogu, kar je Božjega, in cesarju, kar je njegovega. Duhovniki kot cerkveni uslužbenci torej najprej spoštujejo cerkveno avtoriteto, ne pa da se organizirajo v organizacije, ki jih Cerkev prepoveduje.

Ujčiču je nerazumljivo, kako si duhovniško društvo zamišlja usklajevanje pastoralnega dela z materialistično ideologijo, ki je popolnoma različna od cerkvenega stališča. Žalostno je tudi, da društvo v svojem statutu ignorira episkopat in Sveti sedež. Od duhovniškega društva bi se pričakovalo, da vsaj toliko kot upošteva politično oblast, upošteva tudi cerkveno. Urejanje odnosov med Cerkvijo in državo je pridržano cerkveni avtoriteti in po Zakoniku cerkvenega prava Svetemu sedežu. Poleg tega se skuša mimo episkopata urejati stanovska vprašanja in iz tega razloga tudi pravoslavna Cerkev ni potrdila takih združenj. Nadškof tudi očita temu stanovskemu društvu, da se ni zavzelo in javno protestiralo v številnih primerih napadov na škofe oziroma duhovnike, kot je bil napad na ostarelega škofa Budanovića, ki so ga že okupatorji internirali. Tudi v primeru škofa Vovka niso reagirali. Omenja tudi primer hrvaškega duhovnika Poša, ki mu niso dovolili vrnitve v Dalmacijo. Ali ko je bila v Mariboru prepovedana marijanska molitev? Kaj je društvo storilo, ko so bile iz svojega samostana v Zrenjaninu izgnane sestre notredamke? Kaj je društvo storilo za svobodo verouka v šolah? Nadškof sprašuje župnika, ali ve, da so v Ljubljani zasegli cerkev Sv. Jožefa in v njej uredili filmski studio ter cerkev v Križankah predali starokatoličanom.

Ujčič župnika tudi spomni, da mu je dobro znano, kako so duhovniki pogosto prisiljeni vstopati v društvo, zato ga sprašuje, ali je to v skladu s svobodo vesti. Kot je iz povedanega razvidno, se torej določeni interesi Cerkve ne urejajo s pomočjo društva. Je torej namen društva predvsem reševanje materialnih razmer duhovnikov, kot je zagotavljanje pokojnine? In če se združenje že sklicuje na evangelijski nauk, po katerem naj bi delovali, potem bi morali upoštevati

Jezusove besede iz Lukovega evangelija: »Ko sem vas poslal brez denarnice, brez torbe in obutve, ali ste kaj pogrešali?« (Lk 22,35)

28. julija istega leta je župnik Masnič na dolgo in široko odgovoril nadškofu. V svojem pismu se sklicuje na slovensko situacijo, kjer društvo ni prepovedano. Na vse nadškofove očitke oziroma vprašanja odgovarja s svojimi argumenti in zaključi z znano frazo: »in necessarius unitas, in dubius libertas in omnibus charitas«, ter povzame svoj odgovor po točkah, kakor mu jih je napisal nadškof:

»Non licet« bi moral veljati za celotni teritorij. Torej če ne velja v Sloveniji, zakaj bi drugod? Pri nas ste ga škofje izdali in umaknili, piše župnik. Ni cilj društva usklajevanje ideologije, ampak delovanja na področju narodnih in domovinskih interesov. Ne ignoriramo mi episkopata, prej je res obratno. Ni cilj društva urejanje odnosa med Cerkvijo in državo, ampak med člani in oblastjo. Z društvom smo dosegli določene uspehe, kot je socialno zavarovanje duhovnikov. Lahko bi tiskali katekizme in molitvenike, pa nam jih cerkvene oblasti ne dovolijo. Kar zadeva konkretne primere, je združenje v primeru škofa Budanovića naslovilo izjavo na pristojno ljudsko oblast. Za primere na Hrvaškem in v Sloveniji so pristojna tamkajšnja društva. V primeru duhovnika Poša je šlo za redek primer moralne prisile. »80-letni duhovnik, senilni starček, ki je imel izpad, je bil prekinjen v govoru,« pojasni Masnič. In v zadnji točki župnik zaključi, da se člane društva ščiti, za nečlane pa da niso oni odgovorni. Masnič je v svojem odgovoru nadškofu dokaj oster in brezobziren. 7. avgusta 1955 nato Masnič v kratkem pismu prosi nadškofa za pogovor na zelo zanimiv način, ko reče, da »glede na visoki položaj, ki ga ima prečastiti gospod nadškof v Cerkvi in državi in glede na odličnost njegove osebnosti je na razpolago njegovi prevzvišenosti za ustni pogovor, v kolikor bi se njegova prevzvišenost hotela pogovarjati z enim iz "de communi"«.

Ujčić je Masniču pred tem 6. avgusta napisal pismo, kot odgovor na njegovo pismo z dne 28. julija. Najprej mu želi jasno odgovoriti, da je svojim duhovnikom 8. decembra 1953 sporočil, da ne dovoli, da se včlanijo v društvo. Enako stališče imata škofa v Đakovu in Subotici, torej za Vojvodino velja »non licet«. Zato ga prosi, da naj njegovih duhovnikov ne vabijo v društvo, ker je to greh. Slovenci naj bi pravila društva poslali v presojo Svetemu sedežu. Kolikor nadškof ve, pa do tega ni prišlo, in so torej tudi oni v prekršku. Nekateri duhovniki so se pritožili Svetemu sedežu glede stališč svojih škofov. Sveti sedež jim je dal jasen odgovor, kdo ima cerkveno oblast na teritoriju škofije. »Cerkvena disciplina zahteva poslušnost. Kakor pri vojaki, kjer morajo oficirji poslušati generale, tako je tudi v Cerkvi, da duhovniki poslušajo škofove,« zaključi Ujčić. Glede imprimaturja je jasen, da ga ne more izdati društvu, ki je cerkvenopravno nelegalno. V drugem delu pisma pa omeni, da je 7. avgusta prejel njegovo drugo pismo, v katerem se omenja njegov duhovnik Baš, ki je nadškofu obljubil, da bo

iz društva izstopil. Za nadškofa duhovniki niso »de communi«, ampak bratje in sodelavci. Če je kdaj katerega duhovnika pokoril, je to storil zaradi etične dolžnosti in cerkvenega zakona, sicer pa ima svoje duhovnike rad in je bil tudi do članov društva vedno vljuden. Škof želi, da duhovniki spoštujejo disciplino in da bodo srečni, ter zaključi s citatom iz knjige Modrosti 6,25: »Zato se dajte poučiti od mojih besed in imeli boste korist.«⁵²⁰

Iz te korespondence je dovolj jasno, kakšno je bilo Ujčičevo stališče do duhovniškega društva. Nadškof je seveda o tej problematiki poročal tudi v Vatikan. Tako med drugim obstaja pismo z dne 15. maja 1955, naslovljeno na državnega tajnika, v katerem Ujčič med drugim pravi, da sta se slovenska duhovnika Lampret in Bajt obrnila na ordinarija, naj ju oprosti cenzur, ki jima jih je naložil Sveti sedež kot ustanoviteljema duhovniškega društva. Ujčič se od primera ogradi, ker meni, da ne pozna dovolj natančno vseh okoliščin. Za tem pa pove to, kar misli, da lahko. Po njegovem nekateri člani društva želijo, da vprašanje Lampreta reši škof Vovk, ker ta trenutno biva na njegovem teritoriju. Škof Vovk pa meni, da sta za Lampretov primer pristojna administrator Toroš v Gorici in Sveti sedež. Glede na Vovkov položaj v Sloveniji tako nekateri duhovniki združenja mislijo, da bi Vovk lahko na ta način dosegel nekakšno dejanje milosti zase, ker bi ga oblast potem pustila pri miru.

Ujčič tudi ve, da se pripravlja med člani društva peticija, naslovljena na Sveti sedež, v zadevi obeh duhovnikov. Ti podpisi se delno zbirajo pod pritiskom na podpisnike. Če sta Lampret in Bajt resnično spokorjenca, se naj njuna dejanja sporočijo Svetemu sedežu brez podpisov.

V isti zadevi je datirano tudi pismo na Državno tajništvo z dne 1. januarja 1956, v katerem Ujčič ponovi, da zadeve Bajt-Lampret ne pozna dovolj. Pove pa, da se je na nadškofiji oglasil duhovnik senjsko-reške škofije Ježić, ki je obiskal njegovega kanclerja in mu govoril o tem, kako je potrebno spremeniti način vodenja Cerkve od spodaj, in ti od spodaj so pobudniki duhovniškega društva, brez katerih se ne da nič narediti in doseči. Na tem mestu Ujčič naredi pomembno razlikovanje med pobudniki in člani društva, ki so to postali tudi pod pritiski in ne iz prepričanja. Ujčič dobesedno zapiše, da »celotni novi tok prihaja iz glav šibke teologije in z veliko samopodobo, kar se v preprostem jeziku imenuje napuh; če bi ne bilo napuha, bi ne bilo herezije«. Po njegovem je zato potrebno v teh primerih postopati zelo previdno. Ni dovolj, da osebe, ki so pod cenzuro, prosijo odveze od cenzure, ampak je potrebna moralna garancija, da so spokorjenci resnicoljubni. Zato predlaga, da naj bo vsak postopek s strani cerkvenih oblasti zelo restriktiven.

⁵²⁰ ANB, *Zapuščina nadškofa J. Ujčiča*, Korespondenca med nadškofom Ujčičem in župnikom Petrom Masničem.

Hkrati pa je Ujčić v svojem dopisu Državnemu tajništvu, datiranem z avgustom 1956, zapisal, da so vsi ordinariji, ki so bili oktobra 1955 na seji Škofovske konference, enoglasno zastopali stališče, da je »duhovniško društvo«⁵²¹ ilegalna organizacija. Vendar se vsi primeri ne morejo presojati po enem in istem kriteriju. Stopnja krivde je zelo različna. Ni malo duhovnikov, ki so bili moralno prisiljeni podpisati članstvo v društvu. Kdaj je članstvo pomenilo tudi neke vrste »azil«⁵²² pred političnimi pritiski in preganjanjem. Nekateri so pod pritiski izgubili živce in so se vpisali, da so imeli mir. Nekateri, ne tako redki, so si na ta način zagotovili pokojnino in socialno ter zdravstveno zavarovanje. So pa tudi takšni revčki, ki mislijo, da če delajo za društvo, da to nekaj pomeni, da so nekaj več. Ujčić tako meni, da bi bilo nepravilno in nemogoče, če bi vse suspendirali. Med njimi so številni, ki pastoralno delujejo v pravem duhovniškem duhu. Ujčić tudi opozori, da bi cerkveno kaznovanje članov društva imelo slabe posledice za škofo in za Cerkev kot tako, ki bi se znašla pred civilnim sodiščem kot tista, ki je proti svobodi združevanja. Omeni tudi primere, ko je oblast zaprla tudi člane društva (franciškane v Bosni), in sicer zaradi njihovih pridig, tako da članstvo ni stoprocentni alibi. V pismu nadškof poleg tega z obžalovanjem še navrže, da je pri mnogih duhovnikih kriva tudi slaba teološka razgledanost.

6. februarja 1957 je Ujčić na Državno tajništvo naslovil daljši dopis, v katerem na desetih straneh sistematično kritično oceni članke dr. Stanka Cajnkarja, dekana Teološke fakultete v Ljubljani, ki jih je ta objavil v *Novi poti* (1956, 1–3, 4–8) in v *Organizacijskem vestniku* (1956, 7–10). Med drugim Ujčić tudi opozori, da Cajnkarjev demanti, češ da na sestanke društva ne prihajajo tajni agenti UDBE, ne drži. Dejansko je društvo pod kontrolo UDBE! V svoji zadnji, 30. točki komentiranja Cajnkarja Ujčić zaključi, da bi bilo smiselno najti nekoga, ki dobro razume slovensko, da bi za potrebe Svetega sedeža preštudiral Cajnkarjeva stališča.⁵²¹

Vsekakor še nimamo izčrpne študije, ki bi temeljito predstavila položaj duhovniškega društva v takratni Jugoslaviji oziroma njenih republikah. Na koncu naj omenim, da se v arhivu nadškofije Beograd nahaja tudi dopis nadškofu Ujčiću, ki govori o dr. Janezu Janžekoviču in njegovih stališčih do komunistične oblasti. Žal na tem dopisu ni podpisnika, je pa bil ta napisan v Sloveniji in je želel Ujčića opozoriti na vprašljiva stališča dr. Janžekoviča, še enega profesorja na Teološki fakulteti v Ljubljani.

4 SKLEP

Kot smo v uvodu že povedali, je obdobje Ujčićevega delovanja v Beogradu in kot vršilca dolžnosti predsednika Jugoslovanske škofovske konference

⁵²¹ Prav tam, Korespondenca nadškofa Ujčića z Državnim tajništvom.

izjemno zanimivo in pestro, zato je nujno, da se temu posveti zgodovinska stroka. Ujčić kot moralni teolog je ostal na pol poti, saj ga je na vrhuncu njegove profesorske kariere doletelo imenovanje za beograjskega nadškofa. V nekih drugih, bolj normalnih okoliščinah bi lahko svojo profesuro zaključil z upokojitvijo, v času pred drugim vatikanskim koncilom. V tem primeru bi se bolj videlo, kam je Ujčić sebe pozicioniral. Iz obstoječih objav in v tem članku predstavljenih rokopisnih predavanj pa smemo sklepati na Ujčića kot v reformno smer naravnega moralnega teologa. Bil je učenec dunajske teološke šole, ki je spadala pod germanski vpliv in s tem pod vpliv bibličnega gibanja in ekumenske odprtosti. Njegova najobširnejša razprava popolnoma jasno nakazuje, da je Ujčiću šlo za tekstno kritičen pristop k uporabi Svetega pisma in s tem za kritičen odnos do neosholastične teološke smeri. Tudi njegov odnos do nove komunistične oblasti nam predstavlja osebnost, ki se je znala pragmatično prilagoditi novim razmeram, ne da bi odstopil od nekaterih temeljnih postulatov svojega poklica in poslanstva. Nenazadnje je bil zelo jasen do duhovniškega društva in hkrati odprt za pogajanja s komunistično oblastjo, ki ga je na koncu celo odlikovala, čeprav je dobro vedela, da je bil jasen nasprotnik pri snovanju njihovega trojanskega konja, kar je duhovniško društvo bilo. Upajmo, da bo ta predstavitev Ujčića kot prvega moralnega teologa na ljubljanski Teološki fakulteti motiv in spodbuda za temeljito zgodovinsko raziskavo Ujčičeve osebnosti in njegovega delovanja v Beogradu. Nenazadnje je potrebno vedeti, da je Sveti sedež po prvi svetovni vojni imel Beograd za prestolnico nove države in da imenovanje nadškofa na to mesto ni bila zadnja skrb vatikanske diplomacije.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU)

ZAMU IV – 69, 1016, Ujčić Josip.

Arhiv Teološke fakultete (ATF)

fasc. 103, predavatelji P–Ž.

Arhiv nadbiskupije Beograd (ANB)

Zapuščina nadškofa J. Ujčića:

- Svečano predano visoko odlikovanje nadbiskupa dru Josipa Ujčića, v: *Vjesnik*, 11. 2. 1960.
- Pismo dr. Viktorja Korošca dr. Josipu Ujčiću z dne 16. 12. 1936.
- Josip Ujčić, rokopis predavanja, *Zaščita verskih in moralnih vrednot v državnih zakonih*. Priloga 2.
- Tipkopis predavanja, *O gospodarski etiki*. Priloga 3.
- Vabilo nadškofa Ujčića, 29. 3. 1952; prav tam, dopis Predsedništvu Vlade FLRJ, 23. 4. 1952.
- Korespondenca med nadškofom Ujčićem in župnikom Petrom Masničem.
- Korespondenca nadškofa Ujčića z Državnim tajništvom.

Literatura

Hočevar Stanislav, »Po meni si roden plodovima« (Hoš 14,9), 28. 3. 2017, URL: <http://kc.org.rs/po-meni-si-roden-plodovima-hos-149/> (pridobljeno: 10. januar 2019).

Lexikon für Theologie und Kirche, Herder, 2001.

Lukman Franc, Muller, Theologia moralis, L.I. ed X., racogn. I. Seipel et J. Ujčić, v: *BV* 3 (1923), str. 296.

Bibliografija

Znanstveni in strokovni članki v letih 1920–1936 v Bogoslovnem vestniku

Ujčić Josip, Nauk o odpustnem grehu (Doctrina de peccato veniali), v: *BV* 1 (1921), str. 58–72, 133–155 in 280–293.

Ujčić Josip, Biblični teksti o odpustnem grehu (Textus biblici de peccato veniali), v: *BV* 2 (1922), str. 1–20, 116–130 in 259–275.

Ujčić Josip, Nekaj o mistiki, v: *BV* 2 (1922), str. 68–75.

Ujčić Josip, Ali smo dolžni svariti v slučaju materialnega greha?, v: *BV* 2 (1922), str. 163–164.

Ujčić Josip, Ali je 11=45?, v: *BV* 2 (1922), str. 278–280.

Ujčić Josip, Nepravičen dobiček, v: *BV* 3 (1923), str. 76–77.

Ujčić Josip, Rimski misal v hrvaščini in nekaj misli o liturgičnem jeziku, v: *BV* 3 (1923), str. 77–79.

Ujčić Josip, Ob 300 letnici sv. Frančiška Saleškega, v: *BV* 3 (1923), str. 176–179.

Ujčić Josip, Higiena posta, v: *BV* 3 (1923), str. 278–282.

Ujčić Josip, Nekaj o popolnosti v svetu in samostanu, v: *BV* 4 (1924/25), str. 65–78.

Ujčić Josip, Abortus artificialis, v: *BV* 4 (1924/25), str. 163–171.

Ujčić Josip, Contractus sub fine, v: *BV* 4 (1924/25), str. 171–173.

Ujčić Josip, O materinstvu, v: *BV* 4 (1924/25), str. 264–270.

Ujčić Josip, Sterilitas viri artificialis, v: *BV* 4 (1924/25), str. 271–272.

Ujčić Josip, Je-li možno čisto prijateljstvo med moškim in žensko?, v: *BV* 6 (1925), str. 64–69.

Ujčić Josip, Luksus in moda, v: *BV* 5 (1925), str. 153–166.

Ujčić Josip, O gledišču (gledališču p.a.), v: *BV* 5 (1925), str. 235–249.

Ujčić Josip, Ali mora mati dojeti svoje otroke, v: *BV* 5 (1925), str. 249–252.

Ujčić Josip, O človeškem telesu, v: *BV* 6 (1926), str. 325–336.

Ujčić Josip, O družini, v: *BV* 6 (1926), str. 230–233.

Ujčić Josip, »Moška« in »ženska« morala?, v: *BV* 7 (1927), str. 220–227.

Ujčić Josip, Viduas honora, v: *BV* 7 (1927), str. 40–50 in 123–128.

Ujčić Josip, Nazadovanje porodov – znak kulturnega napredka?, v: *BV* 8 (1928), str. 215–220.

Ujčić Josip, Katoličan in država, v: *BV* 8 (1928), str. 48–61 in 150–157.

Ujčić Josip, Občni državljanski zakonik v slov. prevodu in nekaj o obveznosti civilnega zakona in foro conscientiae, v: *BV* 8 (1928), str. 165–169.

Ujčić Josip, Katoličan in parlamentarizem, v: *BV* 8 (1928), str. 288–295.

Ujčić Josip, Umazana konkurenca, v: *BV* 8 (1928), str. 294–295.

Ujčić Josip, Krepost zmernosti v spisih sv. Janeza Hrizostoma, v: *BV* 9 (1929), str. 255–274.

Ujčić Josip, Novi kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije, v: *BV* 10 (1930/31), str. 174–187.

Ujčić Josip, Religioznost apostola Pavla, v: *BV* 11 (1932), str. 61–70.

Ujčić Josip, O zakoniti sterilizaciji umobolnih in zločincev, v: *BV* 11 (1932), str. 186–192.

Ujčić Josip, Ali sme duhovnik pri jasnih molitvah spreminjati cerkveno potrjene obrazce, v: *BV* 14 (1934), str. 61–63.

Recenzije

Ujčić Josip. Bernik, Spolnuij zapovedi, v: *BV* 3 (1923), str. 301.

Ujčić Josip. Jeraj, Vzor-človek ali osebnost kot ideal, v: *BV* 3 (1923), str. 297.

Ujčić Josip. Mausbach, Grundlage und Ausbildung des Charakters, v: *BV* 3 (1923), str. 297.

Ujčić Josip. Jere-Pečjak-Snoj, Sveto pismo Novega zakona I, v: *BV* 5 (1925), str. 263.

Ujčić Josip. Telch, Epitome theologiae moralis universae, v: *BV* 3 (1923), str. 276.

Ujčić Josip. Radić, Problem trpljenja i veselja u životu ljudskom, v: *BV* 7 (1927), str. 274.

Ujčić Josip. Sebastiani, Summarum Theologiae moralis, v: *BV* 7 (1927), str. 272.

Ujčić Josip. Witmann, Ethik, v: *BV* 7 (1927), str. 270.

POVZETEK

V pričujoči razpravi je predstavljeno življenje in delo moralnega teologa, poznejšega beograjskega nadškofa dr. Josipa Ujčića. Kot moralni teolog je Ujčić pričel s svojo kariero v goriškem semenišču, nadaljeval na Dunaju, kjer je bil povabljen kot suplent na tamkajšnjo Teološko fakulteto. Po prvi svetovni vojni se je odzval vabilu novoustanovljene Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, kjer je postal profesor moralne teologije in je to službo opravljal od leta 1919 do imenovanja za beograjskega nadškofa leta 1936.

Njegove moralno-teološke razprave in rokopisi njegovih poznejših predavanj kažejo na osebnost, ki je bila na tekočem z novejšimi metodološkimi pristopi k obravnavanju moralno-teoloških vprašanj. Z drugimi besedami, Ujčić je bil bolj alfonzijanist (sledilec Sv. Alfonza Ligvorijškega) kakor neosholastik. Slednje pa pomeni, da je bila njegova teološka misel usmerjena v tiste spremembe, ki jih je izpostavil in potrdil pozneje drugi vatikanski koncil.

V pričujoči razpravi je tako poleg biografije predstavljeno njegovo moralno-teološko razmišljanje, ki nam govori o človeku, teologu in duhovniku-škofu s širokim znanjem jezikov in poznavanjem teoloških trendov, ki so napovedovali novo obdobje v moralno-teološki vedi.

KLJUČNE BESEDE: *Josip Ujčić (1880–1964), moralna teologija, država, Cerkev, verska svoboda*

Summary

JOSIP ANTON UJČIĆ, PhD – THE FIRST TEACHER OF MORAL THEOLOGY AT THE FACULTY OF THEOLOGY UL

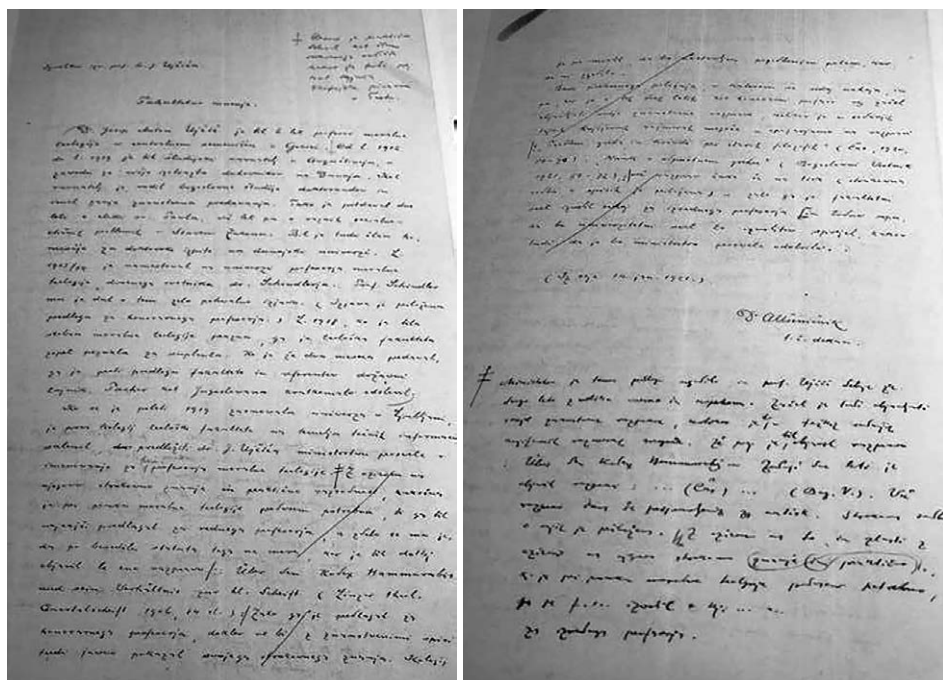
The article presents the life and work of the moral theologian, later archbishop of Belgrade, Dr Josip Ujčić. As a moral theologian, Ujčić started his career in the Gorizia seminary and continued in Vienna, to where he was invited as substitute teacher to the Faculty of Theology there. After the First World War he answered the invitation of the newly founded Faculty of Theology of the University of Ljubljana, where he became the professor of moral theology and continued doing this job from 1919 until he was appointed Archbishop of Belgrade in 1936.

His moral-theological discussions and manuscripts of his later lectures indicate a personality informed about current methodological approaches to the discussion of moral-theological questions. In other words, Ujčić was more of an Alphonsianist (a follower of St Alphonsus Liguori) than a neoscholastic. This means that his theological thought was directed towards those changes that were later emphasised and confirmed by the Second Vatican Council.

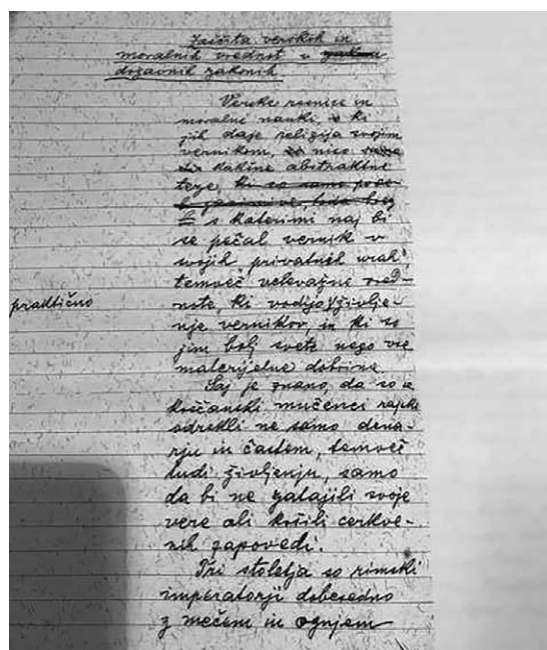
Thus, in addition to a bibliography his moral-theological thought is presented here, which testifies to the person, theologian, and priest-bishop with a wide knowledge of languages and theological trends that predicted the new era in moral-theological science.

KEYWORDS: *Josip Ujčić (1880–1964), moral theology, state, Church, religious freedom*

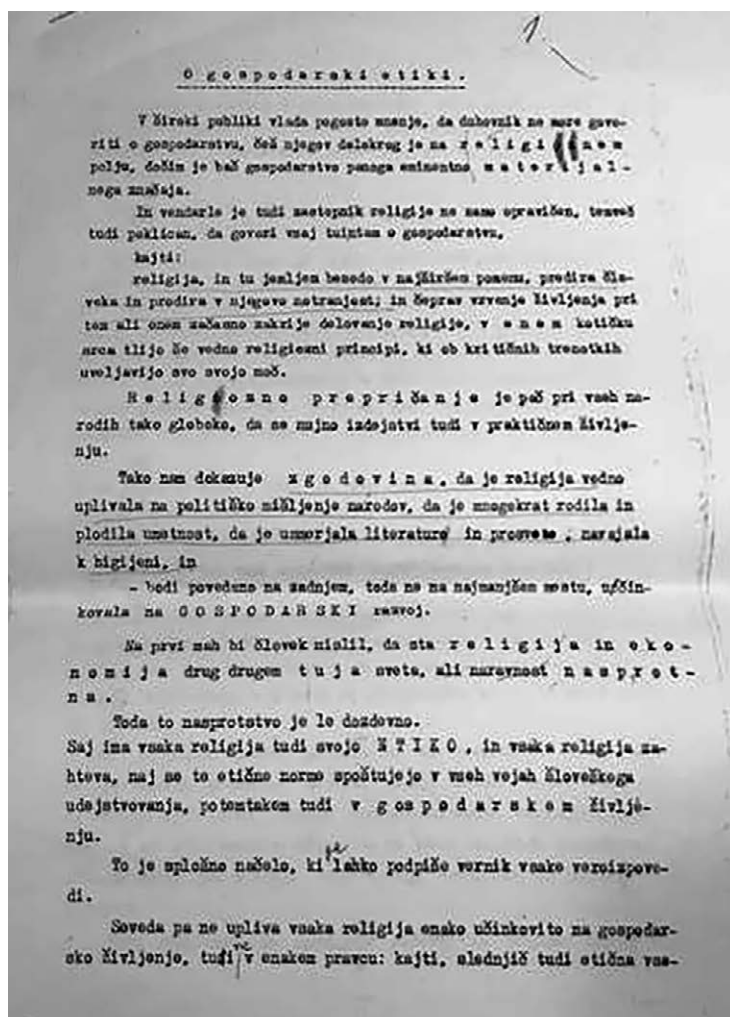
PRILOGE

Sl. 1: Ušeničnikovo mnenje za imenovanje dr. Ujčiča za izrednega profesorja (ATF, osebni dokumenti).

Sl. 2: Rokopis predavanja o Zaščiti verskih in moralnih vrednot v državnih zakonih (ANB, osebna zapiščina).

Sl. 3: O gospodarski etiki (ANB, osebna zapuščina).